

ПРОПЕДЕВТИЧНИЙ ЕТАП ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПРИРОДНИЧИХ ДИСЦИПЛІН ДО ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглянуто проблему вдосконалення професійної підготовки студентів природничих факультетів до здоров'язбережувальної діяльності. Наведено зміст, форми та методи викладання навчальної дисципліни «Культура здоров'я» як пропедевтичного етапу здоров'язбережувальної підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін.

Ключові слова: підготовка, пропедевтичний етап, майбутні вчителі природничих дисциплін, здоров'язбережувальна діяльність, здоров'язбережувальна компетентність.

Постановка проблеми. У розв'язанні завдань охорони здоров'я населення країни важливе значення має здоров'язбережувальна діяльність освітніх закладів, яка цілеспрямовано впливає на благополуччя учнів, розвиток відповідального ставлення молоді до власного здоров'я і безпеки (Г. Л. Апанасенко, Ю. Д. Бойчук, М. С. Гончаренко, В. П. Горащук, М. В. Гриньова, Г. К. Зайцев, Л. П. Сущенко, Л. Г. Татарнікова).

Центром такої діяльності може бути саме вчитель природничих дисциплін, який за відповідні підготовки повинний стати організатором та науковим керівником діяльності щодо збереження, зміцнення та формування здоров'я учнів [1]. Потреба сучасної школи в учителях із високим рівнем професійної підготовки, спроможних організувати здоров'язбережувальну діяльність в освітніх закладах і формувати здоров'язбережувальну компетентність учнів, зумовлює актуальність досліджуваної проблеми щодо пошуку шляхів удосконалення підготовки студентів природничих факультетів до здоров'язбереження та використання здоров'язбережувальних технологій в освітніх закладах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. Науковці в ролі основної дисципліни підготовки майбутніх учителів до здоров'язбережувальної діяльності виокремлюють певні навчальні предмети. Так, І. В. Ільїна вважає, що такими дисциплінами у вищих навчальних закладах повинна бути «Валеологія» [2, с. 9]. В. П. Гоч із співавторами пропонує як основну навчальну дисципліну визнати предмет «Сучасні технології здоров'я» [3, с. 49], В. І. Довбиш і О. Є. Габелкова – «Фізичну культуру» [4, с. 124], В. І. Бобрицька – «Валеологію», «Основи безпеки життєдіяльності людини», «Вікову фізіологію і шкільну гігієну», «Біохімію», «Екологію», «Основи соціоекології» [5, с. 66]; П. Д. Плахтій і В. І. Шахненко – «Вікову фізіологію і валеологію», «Основи здоров'я» [6].

П. Д. Плахтій і В. І. Шахненко стверджують, що «у підготовці фахівців за напрямом 0401 «Природничі науки» зі спеціальності 6.040102 «Біологія» і за напрямом 0101 «Педагогічна освіта» із спеціальності 6.010100 «Педагогіка і методика середньої освіти. Біологія» важлива роль належить циклу медично-біологічних дисциплін, зокрема таким, як анатомія людини, фізіологія людини і тварин, валеологія, вікова фізіологія і валеологія» [6, с. 120]. На думку авторів, «глибокі знання матеріалу цих дисциплін для майбутніх фахівців освітянської ниви є необхідною передумовою формування особистих переконань щодо доцільності ведення здорового способу життя, вони необхідні їм і для пропагандистської діяльності як учителів здоров'я в навчальних закладах України» [6, с. 121].

Ми згодні із наведеними думками науковців, але вважаємо, що на початкових етапах

професійної підготовки важливим є те, наскільки зміст, форми і методи здоров'язбережувального навчання відповідають віку студента та його особистим мотивам навчання. Перехід від навчальної діяльності до навчально-професійної для багатьох студентів першого курсу є складним завданням. Формування студента як суб'єкта навчальної діяльності припускає перш за все необхідність навчити його уміння планувати, організовувати свою діяльність, уміння повноцінно вчитися, спілкуватися, відповідально ставитися до власного здоров'я. Якщо спрямувати подолання труднощів адаптаційного періоду навчання на першому курсі на цілі здоров'язбережувального навчання, допомогти майбутньому спеціалісту оволодіти прийомами збереження та зміцнення власного здоров'я, якість здоров'язбережувальної підготовки значно зросте. Подібна постановка питання вимагає визначити навчальні дії, необхідні для успішного здоров'язбережувального навчання, програму їх виконання на конкретному навчальному матеріалі й чітку організацію вправ з їх формування.

Мета статті: аналіз досвіду розробки та організації здоров'язбережувальної підготовки студентів природничих факультетів.

Виклад основного матеріалу. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти впроваджується в частині базової загальної середньої освіти з 1 вересня 2013 р., а в частині повної загальної середньої освіти – з 1 вересня 2018 року. У Державному стандарті визначено поняття «здоров'язбережувальна компетентність» як здатність учня застосовувати в умовах конкретної ситуації сукупність здоров'язбережувальних компетенцій, дбайливо ставитися до власного здоров'я та здоров'я інших людей. Здоров'язбережувальну компетентність віднесено до ключових компетентностей поряд із уміннями вчитися, спілкуватися державною, рідною та іноземними мовами ... [7]. Традиційна професійна підготовка випускників природничих факультетів вищих навчальних закладів не дозволяє у повному обсязі забезпечити формування здоров'язбережувальної компетентності учнів, реалізацію технологій здоров'язбереження і потребує обґрунтованого вдосконалення. У наявних навчальних програмах домінують біологічні компоненти змісту, недостатньо висвітлюються уявлення про соціальні детермінанти здоров'я, неповно відображений психологічний та соціальний контекст феномену здоров'я, що звужує можливості здоров'язбережувальної діяльності майбутніх учителів.

Соціальні умови як складно контрольований компонент навколишнього середовища впливають на показники соціального благополуччя в першу чергу дітей і підлітків як найбільш уразливих груп населення. Першорядна значущість соціальних умов у формуванні здоров'я населення є сьогодні спеціальним предметом дослідження представників багатьох наукових напрямів [8]. Як за кордоном, так і в нашій країні є численні переконливі докази соціальної обумовленості здоров'я, впливу поведінкових факторів на розвиток патологічних станів і хвороб, особливо на показники репродуктивного та психічного здоров'я. Школа може стати як джерелом досвіду, що сприяє формуванню соціального здоров'я суб'єктів навчального процесу, так і місцем, де руйнується здоров'я вчителів і учнів.

У Таврійському національному університеті імені В. І. Вернадського з 2000 року розроблено навчальні плани професійної підготовки майбутніх учителів біології та хімії, в яких виокремлено цикл дисциплін здоров'язбережувальної спрямованості [1]. Розробка змісту здоров'язбережувального компоненту навчальних планів базувалася: на ресурсному

підході – ми максимально використали здоров'язбережувальний потенціал дисциплін, які спрямовано на підготовку вчителів природничих дисциплін відповідно до Державного стандарту і традиційно викладаються на факультетах; на принципах синергетики – окремі дисципліни здоров'язбережувальної спрямованості розглядали як аттрактори нелінійної динамічної системи професійної соціалізації студентів; і випереджального навчання – забезпечили пріоритетність використання інтерактивних технологій, сучасних засобів пошуку інформації, критичного аналізу медіа-текстів здоров'язбережувальної спрямованості різної модальності; мінімізації навантаження студента; відповідність змісту, форм і методів навчання віковим особливостям студентів та ін. Принциповими у формуванні змістового компоненту здоров'язбережувальної підготовки було дотримання вимог компетентнісного та особистісно-орієнтованого підходів, забезпечення індивідуальної траєкторії навчання із урахуванням потреб студентів.

Основою пропедевтичного етапу здоров'язбережувальної підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін стала дисципліна «Культура здоров'я». Курс «Культура здоров'я» призначено для студентів 1 (2) курсу денної (заочної) форм навчання напряму підготовки 6.040102 – «Біологія» освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» галузь знань 0401 – «Природничі науки». Рекомендований обсяг – 54 години, із них аудиторних годин – 36 (10 лекцій, 26 практичних і семінарських занять). Форма контролю – диференційований залік.

Навчальна дисципліна «Культура здоров'я» є першою частиною підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін до професійної діяльності, спрямована на адаптацію студентів першого курсу до умов навчання в університеті, педагогічний супровід первинної профілактики соціально небезпечних хвороб і адиктивної поведінки, пропедевтику майбутньої педагогічної діяльності стосовно використання здоров'язбережувальних технологій.

Метою навчальної дисципліни «Культура здоров'я» є формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів природничих дисциплін. Завдання навчальної дисципліни «Культура здоров'я» спрямовані на розв'язання проблем студентів у нових умовах навчання, в першу чергу, на оптимізацію процесу адаптації студентів першого курсу до навчання; обґрунтування необхідності ведення здорового способу життя протягом навчання в університеті та в майбутній професійній діяльності; актуалізацію набутих раніше знань про здоров'я людини і чинники, що впливають на збереження, зміцнення і формування здоров'я; створення у студентів свідомої мотивації до здорового способу життя шляхом накопичення певних теоретичних і практичних знань щодо здоров'я та здоров'язбереження; пропедевтичну підготовку до використання здоров'язбережувальних технологій у майбутній професійній діяльності; ознайомлення із проблемами професійного здоров'я та його збереження в умовах професійної діяльності.

За підсумками вивчення навчальної дисципліни «Культура здоров'я» студент повинен *знати*: вимоги до студента і його поведінки в умовах навчання в університеті; принципи життєдіяльності людини на засадах здорового способу життя; чинники, що руйнують здоров'я і заходи, необхідні для їх усунення; методи і засоби, що зберігають і зміцнюють здоров'я; профілактичні заходи щодо збереження власного репродуктивного та психічного здоров'я; особливості первинної профілактики порушень фізичного, психічного і

соціального здоров'я, профілактики соціально-небезпечних хвороб, небажаної вагітності та адиктивної поведінки.

За підсумками вивчення навчальної дисципліни «Культура здоров'я» студент повинен *уміти*: планувати власну життєдіяльність на засадах здорового способу життя; формувати взаємини з оточуючими людьми на принципах ефективної комунікації та толерантності; використовувати матеріали сучасних досліджень щодо зміцнення та збереження власного здоров'я; застосовувати рекомендації з окремих засобів прискореного відновлення розумової і фізичної працездатності людини.

Навчальна дисципліна «Культура здоров'я» є пропедевтичним курсом у формуванні здоров'язбережувальної компетентності студентів і початковим елементом підготовки майбутніх учителів до використання здоров'язбережувальних технологій у професійній діяльності. Зміст курсу «Культура здоров'я» сформований на основі досліджень із профілактичної медицини, гігієни, валеології, вікової фізіології та соціальної психології. Навчальна дисципліна «Культура здоров'я» поєднує сучасні уявлення про здоров'я, його місце в житті сучасного фахівця, систему знань, умінь і навичок щодо закономірностей формування і збереження власного здоров'я. У змісті навчальної дисципліни «Культура здоров'я» виокремлено 2 змістові модулі: «Теоретичні питання формування культури здоров'я» (18 годин) і «Забезпечення первинної профілактики порушень здоров'я студентів» (36 годин). Введення цієї дисципліни в освітній процес пов'язане з сучасними дослідженнями феномену здоров'я, які обґрунтовують зростаючу цінність здоров'я як важливої складової людського капіталу і категорії якості життя.

Організація навчання з дисципліни «Культура здоров'я» заснована на принципах проблемного навчання, що передбачає використання активних та інтерактивних методів: тренінгів, ділових ігор, медіа-освітніх і комп'ютерних технологій.

Основними формами навчання з дисципліни були лекції, практичні та семінарські заняття, самостійна робота, розробка індивідуальних проектів.

До лекційного матеріалу введено теоретичні питання здоров'я, здорового способу життя, фізіологічних і психологічних закономірностей життєдіяльності організму людини, адаптації організму до несприятливих чинників зовнішнього середовища, питання раціонального харчування, загартування організму, розглянуто сутність та основні аспекти самоохоронної поведінки.

Практичні заняття передбачають засвоєння методичних прийомів оцінки функціонального стану організму, кількісної оцінки рівня фізичного здоров'я людини, методів первинної профілактики соціально небезпечних хвороб, алкоголізму, наркоманії, небажаної вагітності, сучасних технологій фізичної реабілітації та корекції стану організму.

Самостійна робота спрямована на формування навичок самовдосконалення та самоосвіти в питаннях щодо збереження, зміцнення і формування здоров'я. Оскільки, як підкреслює І. А. Зимня, ставлення до студента як до соціально зрілої особистості, носія наукового світогляду припускає облік того, що світогляд – система поглядів людини не тільки на світ, але і на своє місце у світі [9, с. 110], ми спрямували зусилля студентів у виконанні завдань самостійної роботи на самооцінку власних показників фізичного та психічного розвитку, здоров'я. Формування культури здоров'я ми розглядали як системоформувальний вектор розвитку світогляду людини постіндустріального суспільства.

На думку І. А. Зимньої, формування світогляду студента означає розвиток його рефлексії, усвідомлення себе суб'єктом діяльності, носієм певних суспільних цінностей, соціально корисною особистістю [9, с. 110]. Розвиток рефлексії щодо показників індивідуального здоров'я сприяв формуванню відповідального ставлення майбутніх учителів до здоров'язбережувальної діяльності, використання здоров'язбережувальних технологій у навчанні школярів біології.

Моніторинг знань студентів із навчальної дисципліни «Культура здоров'я» забезпечений рейтинговою системою контролю якості знань, постійним і завершальним тестуванням із питань курсу. У процесі навчання з дисципліни «Культура здоров'я» оцінювання знань і вмінь студентів проводили завдяки розподілу 100 балів за такі окремі види навчальної діяльності: за відвідування лекцій – 10 балів, за активну роботу на практичних і семінарських заняттях – 16 балів, за розрахунок рівня фізичного здоров'я людини 10 балів, за підготовку відеоролика про методи первинної профілактики соціально небезпечних хвороб – 16 балів, за підготовку тестових завдань – 18 балів, за розробку проекту щодо проблем формування культури здоров'я – 20 балів, за підсумкове тестування – 26 балів.

Усі оцінки, отримані студентом у процесі навчання з усіх навчальних дисциплін здоров'язбережувальної спрямованості, першою з яких є навчальна дисципліна «Культура здоров'я», накопичуються в рейтингових таблицях у форматі Microsoft Office Excel 2010, що дозволяє забезпечити автоматичний підрахунок балів, прозорість оцінювання, неперервність навчання на різних рівнях, послідовність формування готовності майбутніх учителів природничих дисциплін до професійній діяльності протягом усього періоду навчання в університеті. Електронне портфоліо зберігається протягом п'яти років після випуску студента і дозволяє майбутньому вчителю оптимально планувати зміст власної післядипломної освіти.

Аналіз результатів щорічних комплексних медичних оглядів за останні десять років засвідчив значне зростання загальної захворюваності студентів ТНУ, регіональні відмінності структури захворюваності [10]. Але ми не виявили цю негативну тенденцію в студентів, які навчалися на біологічному факультеті (з 2012 року – факультеті біології та хімії) і для яких було введено дисципліну «Культура здоров'я», спеціальні виховні заходи з питань первинної профілактики порушень здоров'я. Студенти-біологи майже не палять, у анкетуванні демонструють якісні знання в питаннях щодо збереження, зміцнення і формування здоров'я. Отримані дані свідчать про необхідність удосконалення системи педагогічного супроводу первинної профілактики і формування культури здоров'я; обґрунтовують затребуваність послідовності здоров'язбережувального навчання і виховання у вищій професійній освіті із урахуванням віку студентів та їх особистими мотивами навчання.

Висновки. Вдосконалення здоров'язбережувальної підготовки студентів природничих факультетів є важливим завданням з боку держави і суспільства. Навчальна дисципліна «Культура здоров'я» на пропедевтичному етапі підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін надає можливості поглибити знання та вміння, сформувані відповідне ставлення до здоров'язбережувальної діяльності завдяки відбору змісту, форм і методів навчання із урахуванням вікових та особистісних потреб студентів до фізичного і психічного вдосконалення.

Література

1. Єфімова В. М. Підготовка майбутніх учителів природничих дисциплін до використання здоров'язбережувальних технологій у професійній діяльності: теорія та методика : монографія / В. М. Єфімова. – Сімферополь : Сонат, 2011. – 442 с.
2. Ильина И. В. Становление валеологической культуры личности в процессе высшего профессионального образования : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Ирина Виталиевна Ильина. – Орел, 2000. – 221 с.
3. Гоч В. П. Логика построения учебного курса «Современные технологии здоровья» / В. П. Гоч, С. В. Белов, Ю. М. Скоморовский и др. ; под ред. М. С. Гончаренко] // Валеология: сучасний стан, напрямки та перспективи розвитку: Мат. IV Межд. конф. – Харьков, 2006. – Т. I. – С. 49–54.
4. Довбыш В. И. Оздоровление студентов нетрадиционными методами / В. И. Довбыш, О. Е. Габелкова, А. А. Курилов // Физическое воспитание студентов творческих специальностей : сб. научн. тр. под ред. проф. С. С. Ермакова. – Харьков : ХГАДИ (ХХПИ), 2008. – № 2. – С. 123 – 128.
5. Бобрицька В. І. Теоретичні й методичні основи формування здорового способу життя у майбутніх учителів у процесі вивчення природничих наук : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.04 / В. І. Бобрицька. – К., 2006. – 462 с.
6. Плахтій П. Д. Система підготовки студентів природничого факультету до здорового способу життя та викладання основ здоров'я в загальноосвітніх навчальних закладах України (з досвіду роботи) / П. Д. Плахтій, В. І. Шахненко // Вісник Харківського національного університету. – № 862. – Серія : Валеология: сучасність і майбутнє. – 2009. – Випуск 6. – С. 119 – 122.
7. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти // Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011р. № 1392.
8. Разумов А. Н. Здоровье здорового человека. Основы восстановительной медицины / А. Н. Разумов, В. А. Пономаренко, В. А. Пискунов. – М. : Медицина, 1996. – 413 с.
9. Зимняя И. А. Педагогическая психология / И. А. Зимняя. – Ростов-на-Дону : Феникс, 1997. – 480 с.
10. Ефимова В. М. Мониторинг и оценка показателей здоровья студентов: опыт педагогического анализа / В. М. Ефимова, Н. Н. Скоромная, Л. П. Яцкова // Проблемы сучасної педагогічної освіти. Сер. : Педагогіка і психологія. Зб. статей. – Ялта : РВВ КГУ, 2014. – Вип. 45. – Ч. 2. – С. 92 – 98.

В. М. Ефимова

**ПРОПЕДЕВТИЧЕСКИЙ ЭТАП ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ
ЕСТЕСТВЕННОНАУЧНЫХ ДИСЦИПЛИН К ЗДОРОВЬЕСБЕРЕГАЮЩЕЙ
ДЕЯТЕЛЬНОСТИ**

В статье рассмотрена проблема совершенствования профессиональной подготовки студентов естественнонаучных факультетов к здоровьесберегающей деятельности. Описаны содержание, формы и методы преподавания учебной дисциплины «Культура здоровья» как пропедевтического этапа здоровьесберегающей подготовки будущих учителей естественнонаучных дисциплин.

Ключевые слова: подготовка, пропедевтический этап, будущие учителя

естественнонаучных дисциплин, здоровьесберегающая деятельность, здоровьесберегающая компетентность.

V. Yefimova

**PROPAEDEUTIC PHASE OF INTENDING NATURAL SCIENCE TEACHERS'
TRAINING FOR HEALTH PROTECTING ACTIVITIES**

The paper views the problem of professional education of natural science faculty students for health protecting activities. The contents, forms and methods of teaching academic discipline "Culture of health" as propaedeutic phase of future Science teachers' health protecting training are described.

Key words: training, propaedeutic phase, intending natural sciences teachers, health protecting activities, health protecting competence.

УДК [378.14:574.2]:614.7

Л. В. Дрожик

**ІНТЕГРАТИВНИЙ ТА МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ ПІДХОДИ
ДО ЕКОЛОГО-ВАЛЕОЛОГІЗАЦІЇ ЗМІСТУ БІОЛОГІЧНИХ КУРСІВ**

У статті розглянуто оновлення змісту біологічних курсів шляхом уведення у програми еколого-валеологічного компоненту та використання при цьому інтеграції екологічної та валеологічної наук і зв'язків між різними природничими дисциплінами. Охарактеризовано суть інтегративного та міждисциплінарного підходів, що дозволить майбутньому вчителю біології отримати цілісний еколого-валеологічний світогляд, здатність самостійно систематизувати знання, збагачувати свій кругозір, а також нетрадиційно підходити до вирішення різних еколого-валеологічних проблем.

Ключові слова: еколого-валеологізація, інтегративний підхід, міждисциплінарні зв'язки, біологічна освіта.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Реформування системи біологічної освіти потребує нового методологічного підходу до організації її змісту, головна ідея якого полягає в тому, щоб інтегрувати навчальний матеріал, ущільнити його, встановити залежності та міждисциплінарні зв'язки.

Шлях оновлення змісту біологічних курсів у вищому навчальному закладі ми вбачаємо в тому, щоб увести до програм біологічних дисциплін еколого-валеологічний компонент, що дозволить сформуванню у майбутніх учителів біології усвідомлену необхідність підвищення рівня свого здоров'я та здоров'я учнів в умовах несприятливого впливу різних агресогенних факторів навколишнього середовища та буде сприяти формуванню в них високого рівня еколого-валеологічної компетентності [2].

Конкретним кроком в еколого-валеологізації біологічних курсів стає інтегративний підхід, що сприяє цілісному розвитку особистості студента й залучення його до еколого-валеологічних цінностей. Інтеграція є провідною формою організації змісту біологічної освіти на основі узагальненості та єдності законів природи, цілісності сприйняття суб'єктом навколишнього світу і приводить до більш зацікавленого, особистісно значущого й осмисленого сприйняття еколого-валеологічної інформації. Під час розкриття загальних якостей та законів різних біологічних систем поглиблюється розуміння єдності навколишнього